

hoeverre Otterspeer Bolland als filosoof recht doet. Hoe oorspronkelijk was de door velen als geniaal bestempelde filosoof nu precies? Welke plaats neemt hij in de Hegeltraditie in?

Deze goed leesbare biografie is een persoonlijk boek. Zo legt de biograaf in zijn inleiding verband tussen Bolland en zijn eigen jeugd en geeft hij vele waardeoordelen. Otterspeer waardeert in Bolland het excentrieke en eigenwijze, maar is verder uiterst kritisch. Erg serieus neemt hij Bolland als denker en mens niet. Op de helft van het boek heeft hij Bolland door zijn ironische benadering al helemaal in de tang; het wachten is voor de lezer dan alleen nog maar op de definitieve doodklap. Wat dat betreft voegt Otterspeer weinig toe aan het negatieve beeld dat Willem Frederik Hermans ooit in een hilarisch essay over Bolland gaf. Misschien had de ironie voorzichtiger gehanteerd kunnen worden, daar de biograaf nu eenmaal door de afstand in tijd en zijn overzicht over het leven altijd een voorsprong heeft ten opzichte van de gebiografeerde.

Jan Fontijn

D. Bos, *Vele woningen, maar nergens een thuis. Barend Luteraan [1878-1970]* (Amsterdam: Het Spinhuis, 1996, x +149 blz, f32,50, ISBN 90 5589 048 0).

Zelden zal iemand zo hartstochtelijk betrokken zijn geweest bij de strijd voor een socialistische maatschappij als Barend Luteraan en opmerkelijker nog lijkt zijn schier eindeloze wisseling van politieke partij en vooral partijje. Inderdaad huist Luteraan, zij het telkenmale kortstondig, in vele socialistische woningen, maar blijft ondertussen het revolutionaire marxisme zijn gehele lange leven trouw. Geboren in hartje Amsterdam als buitenechtelijk kind van een doodarme ongetrouwde joodse moeder en een onbekende, maar hoogstwaarschijnlijk eveneens joodse vader, wordt Luteraan als vijfjarige kleuter uitbesteed aan familie in Zwolle, om pas zes jaar later in het moederlijk huis terug te keren dat hij vijf jaar nadien voorgoed zal verlaten. Vanaf het elfde levensjaar verdient Luteraan zijn brood met talrijke losvaste baantjes en het is dit (lompen)proletarische Amsterdamse bestaan, dat hem in sociaal én politiek opzicht doet onderscheiden van het overgrote deel van de georganiseerde sociaal-democratische arbeiders. Inderdaad verklaart dit specifieke sociale stratum voor een aanzienlijk deel zowel Luteraans radicalisme als diens verre gaande eigengereide politieke manoeuvres dat, politieke schisma's verwekkend, het eigen ideologische gelijk voortdurend denkt te kunnen beklijven. Anderzijds moet evenwel óók gememoreerd, dat bij Luteraan sprake is van een zodanige autodidactische kennis van vreemde talen, van het marxisme en van (wereld)politieke verhoudingen, dat dit hem meer doet overeenstemmen met de hogere 'arbeidersaristocratische' echelons van de SDAP dan met het (veronderstelde) ongerichte denken en handelen van de laagste sociale geledingen van de arbeidersklasse.

Auteur Dennis Bos vertelt op sympathieke wijze van Luteraans leven, waarbij weliswaar het politieke en ideologische aspect prevaleert, maar het meer persoonlijk aspect toch geenszins ontbreekt. Hoewel de auteur ervoor past zijn 'held' expliciet af te vallen, wordt toch een weldadige distantie bewaard en van een hagiografie is dan ook geen sprake. Over Luteraans lidmaatschap van talrijke partijen, partijtjes en 'clubs' wordt door de auteur op bekwame wijze verhaald, waarbij kenmerkende eigenschappen en ermee verbonden politiek-ideologische disputen worden uiteengezet. Fraaie anekdotes worden de lezer gepresenteerd, zoals Luteraans bezoek aan Lenin in Zwitserland in 1915, wanneer de bolsjewistische leider, in gezelschap van Kroepskaja, juist aardappelen zit te schillen. Tot het hoogtepunt van het boek valt de schildering te rekenen van Luteraans verzetsrol tegen de fascistische overweldiger van ons land. Ge-

heel op eigen initiatief geeft Luteraan een der eerste verzetsblaadjes van ons land uit, *De Nieuwe Gids*, dat hij vooral onder de voor agitatie vatbare arbeiders uit de werkverschaffing verspreidt. Luteraans volharding en moed komen juist in deze gruwelijke periode naar voren, getuige het feit dat hij zijn verzet tegen de nazi's continueert, zelfs nadat hij tot tweemaal toe wordt gearresteerd maar aan deportatie en een wisse dood weet te ontsnappen.

Het aantrekkelijke van deze biografie schuilt vooral hierin dat aandacht wordt besteed aan iemand 'van de tweede garnituur', waarvan er helaas zovelen voorgoed door 'de geschiedenis' zijn opgeslokt. Dat we in de persoon van Luteraan van doen hebben met de radicale periferie van de socialistische arbeidersbeweging is daarbij, dunkt me, eer een voor- dan een nadeel. Over sociaal-culturele voorwaarden en politiek-ideologische kenmerken van deze radicale minoriteit valt nog veel te ontdekken, zeker ook in haar verhouding tot en reactie op de reguliere meerderheidsstroming der sociaal-democratische arbeidersbeweging. Een probleem daarbij lijkt wel, uit Dennis Bos' biografie komt dit duidelijk naar voren, de lacuneuze informatie over de beschreven persoon, die de levensbeschrijving te schraal doet zijn om tot een (sociaal) psychologische maar ook politieke diepgang te geraken. Ofschoon dit de auteur niet euvel valt te duiden, blijft de biografie ietwat te veel aan de buitenkant en toont slechts schaars de levende en ongetwijfeld gecompliceerde 'binnenkant' van Barend Luteraan en van met zijn persoon verbonden politiek-ideologische disputen.

Verbonden met het voorgaande punt is de vraag naar het exemplarische karakter van Luteraans politieke leven, dat door de auteur wat al te gemakkelijk wordt gepostuleerd. Inderdaad frappeert het verband tussen politiek radicalisme en een ermee verbonden subcultuur enerzijds en een sociaal netwerk, getekend door ingewikkelde familiale relaties en twisten, anderzijds. Hoe symptomatisch echter dit soort subcultuur voor het (Amsterdamse) links-radicalisme moet worden geacht en in hoeverre het kenmerkend is voor de groep van gesecculariseerde joden lijkt verre van duidelijk. Vragen genoeg dus voor verder historisch onderzoek, dat inmiddels door Dennis Bos met een vervolgstudie naar het vooroorlogse joodse proletariaat van Amsterdam is gestart.

Henny Buiting

J. L. Polasky, *The democratic socialism of Emile Vandervelde. Between reform and revolution* (Oxford/Washington D.C.: Berg, xi + 1995, xi+303 blz., £14.95, ISBN 1 85973 033 7).

Emile Vandervelde (Brussel 1866-1938) was enige zoon van een progressief liberaal denkend, burgerlijk Brussels gezin: vader rechter, moeder toeziend op de huishouding, de opvoeding van de kinderen én, samen met een zwager, op de gang van zaken in een fabriek, blijkbaar familie-eigendom. Vandervelde studeert uiteraard aan de Université libre de Bruxelles: eerst rechten (1881-1885), dan politieke wetenschappen. Deze studie wordt afgesloten met de nog steeds merkwaardige 'Enquête sur les associations professionnelles d'artisans et ouvriers en Belgique' (2 dln.; Brussel, 1891). Tussen de studies door was hij bij de socialistische arbeidersbeweging betrokken geraakt; in 1887 richt hij samen met anderen de 'Cercle des étudiants et anciens étudiants socialistes' op. In 1894 is hij één van de 24 verkozenen voor de Belgische Werkliedenpartij in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Blijkbaar wordt hij telkens opnieuw verkozen tot zijn dood. Van meet af aan lijkt hij de leider van de BWP-fractie: hij was een befaamd redenaar. Vanaf 1900 is hij ook voorzitter van de zogenaamde tweede Internationale. In augustus 1914, bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, wordt hij minister zonder